

Κωνσταντίνος Γαρδίκας Ο Δάσκαλος της Ιατρικής

*Ενοικος τώρα του παντοτεινού,
Κεκυρωμένος
Τάκης Σινόπουλος: «Νεκρόδειπνος»*

Τον πρωτογνώρισα ως ειδικευόμενος και, στη συνέχεια, ως επιμελητής στον Ευαγγελισμό. Δεν τον είχα καθηγητή ως φοιτητής (αποφοίτησα από την Ιατρική Σχολή του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης). Το όνομά του προφερόταν με ένα είδος ευλαβικού δέους. Θυμάμαι όλους τους γιατρούς της Κλινικής, στην οποία υπηρετούσα, να συνωστιζόμαστε στην πόρτα του γραφείου μας, στο ισόγειο του παλαιού κτιρίου, περιμένοντας να περάσει ο Γαρδίκας για επίσκεψη στους επάνω ορόφους (ο ανεγκυστήρας ήταν στο τέρμα του διαδρόμου), για να ακούσουμε εκείνο το χαμογελαστό, στεντόρεια απήχησης «καλημέρα σας, κύριοι συνάδελφοι», που πάντοτε έλεγε πρώτος, με μια μικρή κάμψη της κεφαλής, δίκην υποκλίσεως, που ποτέ δεν μπόρεσα να ξεδιαλύνω αν ήταν δείγμα φιλοφρόνησης ή φιλική ειρωνεία. Μπορεί και τα δύο.

Στις συναντήσεις των κλινικών στο «Δώμα», η παρουσία του Γαρδίκας έδινε ζωή και κύρος και δημιουργούσε εξαιρετικό επιστημονικό ενδιαφέρον. Τον ακούγαμε όλοι, με θαυμασμό, να αναλύει τα περιστατικά που παρουσιάζαμε, με την ολύμπια φωνή και αταραξία που τον διέκρινε και εκείνον το σκωπτικό, δηκτικό αλλά και πατρικό, κατά την περίπτωση, τρόπο. Τον θαυμάζαμε, καθώς ξεδίπλωνε τις απέραντες γνώσεις του και την ορθοτομούσα κρίση του μπροστά στα γοντευμένα, από την όλη του παρουσία, μάτια μας. Όλων, ειδικευομένων, επιμελητών, διευθυντών, άλλων καθηγητών. Το «Δώμα» έπαιρνε ζωή και η μυσταγωγία της κλινικής Ιατρικής φανερωνόταν σε όλο της το μεγαλείο, όταν κατέβαινε ανάμεσά μας ο Γαρδίκας.

Το 1982, το νέο Διοικητικό Συμβούλιο του Νοσοκομείου του στέρνεσε τον τίτλο του συμβούλου-ιατρού του νοσοκομείου, δείχνοντας ασύγγνωστη μικροψυχία και ξεχνώντας ότι, ή μάλλον, αντίδρασε όντως ότι «Γιατί τα σπάσαμε τ' αγάλματά των, γιατί τους διώξαμε απ' τους ναούς των, διόλου δεν πέθαναν γι' αυτό

οι θεοί». Η τοποθέτησή του, αργότερα, από τον τότε Υπουργό Υγείας Παρασκευά Αυγερινό ως Πρόεδρου της πρώτης Επιτροπής του Εθνικού Συνταγολογίου μερικώς άμβλυσε τη χωριτιά.

Τον γνώρισα περισσότερο όταν, ως εισηγητής της διδακτορικής μου διατριβής, στην εισήγησή του προς την Ιατρική Σχολή έγραφε, σχολιάζοντας τη γλώσσα του κειμένου μου: «... Ως προς την γλώσσαν, αυτή είναι είδος περίεργον και ιδιόρρυθμον δημοτικής...». Έτος 1978. Η δημοτική δεν είχε περάσει τους τοίχους της Ιατρικής Σχολής.

Ο Λούρος με τη «Γυναικολογία» του είχε ανοίξει μια χαραμάδα μόνο και ο Γαρδίκας έγραφε τότε καιμίλαγε αφεγάδιαστη καθαρεύουσα, όπως αφεγάδιαστη δημοτική έγραφε και μιλούσε αργότερα. Ο άνθρωπος, με την ευρύτητα του πνεύματος που τον διέκρινε και την ευρυμάθειά του, δεν έμενε στην πεπατημένη.

Οίδα όμως τον άνθρωπο, τον επιστήμονα, το λόγιο, το γιατρό, όταν τον έζησα καθημερινά ως Πρόεδρο, Ομότιμο Καθηγητή πλέον, της πρώτης και ουσιαστικότερης Επιτροπής του Εθνικού Συνταγολογίου, στην οποία συμμετείχα ως γενικός συντονιστής. Τον έπαιρνα καθημερινά από το διαμέρισμά του, στην Υψηλάντου, 7 η ώρα το πρωί και κατεβαίναμε στον ΕΟΦ, τότε Βουλής 4, όπου, μαζί με τον Παναγιώτη Οικονομόπουλο και το συχωρεμένο Βαγγέλη Γκαρέλη, εργαζόμασταν μέχρι τις 2-3 το μεσημέρι, προσπαθώντας να τακτοποιήσουμε το χάος των φαρμακευτικών ιδιοσκευασμάτων και ουσιών, προκειμένου να συντάξουμε το πρώτο Εθνικό Συνταγολόγιο.

Κοσμημένος από τη φύση με λόγο και νου που «παλαιούμενος ανηβά» και είναι «νόςω αδιάφθορος, γήρα δ' αλύμαντος» ο Κωνσταντίνος Γαρδίκας, γεραρός, σεβάσμιος, μεγαλοπρεπής, συντόνιζε το έργο

πολυμελών επιτροπών, αποτελούμενων από επίλεκτους επιστήμονες και καθηγητές όχι μόνο της Ιατρικής, αλλά και άλλων συναφών ειδικοτήτων, διακρίνοντας και επιβάλλοντας την ορθή επιλογή με το κύρος του και την ισχύ του επιχειρήματος. Ακούραστος στις πολώρες συνεδριάσεις, πάντοτε ενημερωμένος, με χιούμορ αντιμετωπίζοντας δύσκολες καταστάσεις, ήταν αυτός κυρίως που οδήγησε στην πρώτη του μορφή το Εθνικό Συνταγολόγιο. Στο διάστημα αυτό είχε αποκτήσει την εγγονή του. Πόσο τρυφερά, αυτός ο κατά ορισμένους, ίσως και πολλούς, «σκληρός» άνθρωπος μίλαγε γι' αυτό το κοριτσάκι.

Δουλεύοντας στον ΕΟΦ, πολλές φορές, ανέβαινε το μεσημέρι στο σπίτι του με τα πόδια, γιατί, όπως έλεγε περιπαικτικά, η μερσεντές που του είχε διατεθεί από το Υπουργείο δεν είχε έρθει. Προφανώς, καμιά μερσεντές δεν περίμενε, επειδή καμιά δεν είχε διατεθεί. Και εάν υπήρχε η προσφορά, ούτε και θα την αποδεχόταν.

Σε μια από αυτές τις «αναβάσεις» ήρθε το έμφραγμα, που τον απομάκρυνε από κοντά μας. Τον επισκέφθηκα στον Ευαγγελισμό, όπου είχε εισαχθεί, με τον Καθηγητή Ιορδάνογλου, όταν έκανε τον καθετηριασμό για στεφανιογραφία. Ήταν ξαπλωμένος στο χειρουργικό κρεβάτι, ντυμένος με την πράσινη φόρμα. Ολύμπιος, όπως πάντα. «Ήρθε και ο κ. Α» του είπε ο Ιορδάνογλου. «Να βγάλουμε και δίσκο, τότε», έσκωπτε ο Γαρδίκας.

Αργότερα, πήγαμε οι τρεις μας (Γκαρέλης, Οικονομόπουλος και ο γράφων) να τον επισκεφθούμε, νοσηλευόμενο στη μονάδα του Ευαγγελισμού. Μας δέχθηκε με χαμόγελο, εγκάρδια και μας ζήτησε να φέρουμε δουλειά, όσο ήταν στη Μονάδα, για να μην καθυστερεί εξαιτίας του η έκδοση του Συνταγολογίου. Δεν μπορούσε να προβλέψει τις επιπλοκές που ακολούθησαν και την ανευρυσματεκτομή, που τις ξεπέρασε χαλκέντερος στην αρρώστια, όπως και στη δουλειά, ευχαριστώντας τον Καθηγητή Διονύση Κόκκινο, «το Διονυσάκη», που «δεν με άφησε να πεθάνω». Φεύγοντας από τη Μονάδα, η γυναίκα του μας παρακάλεσε, ευγενικά αλλά με συγκρατημένη οργή, να τον αφήσουμε ήσυχο. «Η υγεία του δεν είναι καλή», είπε.

Μία τηλεφωνική επαφή είχα, έκτοτε, μαζί του. «Χαίρομαι που σας ακούω». «Χαίρεσαι που ζω ακόμη;».

Για εμάς, που ζήσαμε τον Ευαγγελισμό στα χρόνια της ακμής του, όταν η φήμη δεν ήταν αποτέλεσμα τηλεοπτικών εμφανίσεων, αλλά δημιούργημα της προσωπικότητας και του μόχθου των ανθρώπων, ο Γαρδί-

κας ήταν το μεγαλύτερο από τα ιερά τέρατα της Ιατρικής, που είχαν –κατά ευτυχή συγκυρία– συγκεντρωθεί, τότε, εκεί... και ο σημαντικότερος δάσκαλος.

Πλήρης ημερών ο Δάσκαλος της Ιατρικής Κωνσταντίνος Γαρδίκας έκανε την τελευταία ιδιότυπη υπόκλισή του και αποχώρησε.

E. Ανευθαβής

Η παρουσίαση του επιστημονικού και κοινωνικού έργου του διδασκάλου από τους μαθητές του δεν είναι πάντοτε ευχερής. Προσωπικά βιώματα, υποκειμενικές κρίσεις και συναισθηματική φόρτιση ίσως επηρεάζουν μερικές φορές την παρουσίαση. Ευτυχώς, όμως στην παρουσίαση του Καθηγητή Κ. Γαρδίκας δεν υπάρχει τέτοια περίπτωση. Επειδή, οποιοσδήποτε Έλληνας ιατρός και να τον παρουσιάσει, τον αισθάνεται κοντά του και αισθάνεται ως μαθητής του. Πιστεύω ότι ελάχιστοι καθηγητές ή άλλοι εξέχοντες ιατροί επηρέασαν την Ιατρική στην Ελλάδα όσο ο Καθηγητής Γαρδίκας. Τα τελευταία 50 χρόνια, η προσφορά και παρουσία του ήταν συνεχής και καθοριστική.

Ο Καθηγητής Κ. Γαρδίκας, από τότε που έλαβε το πτυχίο της Ιατρικής από το Πανεπιστήμιο Αθηνών, μέχρι τη συνταξιοδότησή του, το 1981, υπηρέτησε στο Νοσοκομείο «Ευαγγελισμός», ως βοηθός, επιμελητής, Διευθυντής Κλινικής και Καθηγητής-ιδρυτής της Β΄ Προπαιδευτικής Παθολογικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, με δύο διακοπές. Η πρώτη κατά τη θητεία του στον Ελληνοϊταλικό πόλεμο και η δεύτερη κατά την οκτάχρονη μετεκπαίδευσή του στην Αγγλία. Εκεί, μετά από την εκπόνηση ερευνητικού έργου, έλαβε τον τίτλο του Doctor of Philosophy, του γνωστού PhD.

Κατά τη μακρά εξάσκηση της Ιατρικής, η δράση του ήταν πολύπλευρη.

Η πρώτη μεγάλη προσφορά του ήταν στη διάγνωση και θεραπεία των ασθενών. Η αγάπη του για τον άρρωστο και η ικανότητά του να έχει πλήρη ενημέρωση του καθένα από αυτούς ήταν μοναδική. Δεν διέκρινε ποτέ ασθενείς και η αφοσίωσή του σε αυτούς ήταν πλήρης. Συχνά οι νεότεροι αναρωτιόμαστε: Μα πώς είναι δυνατό να θυμάται το πρόβλημα και τις εργαστηριακές εξετάσεις 100–150 ασθενών απ' έξω; Οι ασθενείς όμως το αντιλαμβάνονταν αυτό, οι ασθενείς όλα τα αντιλαμβάνονται, και γι' αυτό έτρεφαν απεριόριστη εμπιστοσύνη στο άτομό του. Για τους νέους ιατρούς, αυτό ήταν η καλύτερη μαθητεία που ζούσαν, αυτό που σήμερα ψάχνουμε, το ήθος στην εξάσκηση της Ιατρικής.

Η δεύτερη μεγάλη προσφορά του ήταν η διδασκαλία των νέων ιατρών και των φοιτητών. Η καλή διδασκαλία απαιτεί υπομονή, γνώσεις και ικανότητα μετάδοσης. Ο Κ. Γαρδίκας διέθετε όλα αυτά και επιπλέον τα επένδυε με σπινθηροβόλο χιούμορ, την κατάλληλη στιγμή. Πολλές επιστημονικές συγκεντρώσεις γίνονταν στον Ευαγγελισμό. Οι πρωινές συγκεντρώσεις της Τρίτης και της Πέμπτης ήταν γνωστές σε όλους τους ιατρούς των Αθηνών και πλήθος από αυτούς τις παρακολουθούσε. Εκεί γινόταν ανάλυση των περιστατικών, διαφορική διάγνωση και λαμβάνονταν θεραπευτικές αποφάσεις. Όσοι είχαν την τύχη να παρακολουθήσουν αυτές τις συγκεντρώσεις, ήταν ευτυχείς.

Από το 1971 καθιέρωσε την ώρα των λεμφωμάτων, μία φορά την εβδομάδα. Αντιλήφθηκε από την αρχή τις εντυπωσιακές εξελίξεις που θα ακολουθούσαν στο κεφάλαιο αυτό. Έτσι, λοιπόν, οι πλέον διακεκριμένοι στο αντικείμενο συζητούσαν, με την ευκαιρία περιστατικών, όλες τις νεότερες εξελίξεις. Στη συνέχεια, η μεγάλη πρόοδος στη μοριακή βιολογία, τη γενετική και τη θεραπευτική των νοσημάτων αυτών τον δικαίωσαν πλήρως.

Η διδασκαλία στους φοιτητές ήταν κάτι το πρωτόγνωρο για τα ελληνικά δεδομένα. Σταμάτησε ο όχλος του αμφιθεάτρου και εξέλειπε η παγερή απόσταση καθηγητή και φοιτητών. Ατέλειωτες ώρες, ημέρα και βράδυ, αφιερώνονταν στη διδασκαλία και την πρακτική εξάσκησή τους, κατά ομάδες. Εγώ τουλάχιστον δεν έχω συναντήσει καθηγητή να αγαπάει τους φοιτητές, όπως ο Καθηγητής Κ. Γαρδίκας. Όπως επίσης δεν συνάντησα ούτε ένα, επαναλαμβάνω ούτε ένα, φοιτητή ή νέο γιατρό που να μη σέβεται και να μην αναγνωρίζει το διδακτικό του έργο.

Η τρίτη μεγάλη προσφορά του ήταν στην έρευνα. Αυτή περιελάμβανε όλους τους τομείς της Ιατρικής, αλλά η μεγάλη του συμπάθεια ήταν η Αιματολογία. Η δική του ερευνητική εργασία στην Αιματολογία είναι πολύ σημαντική και παγκόσμια γνωστή. Η μεγάλη του όμως προσφορά ήταν ότι έδωσε την ευκαιρία στους νεότερους συνεργάτες του, με την υποδομή που τους έχτισε, –αρχικά ήταν ένα πατάρι και αργότερα η γνωστή «Μονάδα Έρευνας» του Ευαγγελισμού–, της οποίας αξιωματικώς σημειωθεί ότι ο εξοπλισμός έγινε, κατά το μεγαλύτερο μέρος, με προσωπικές του δαπάνες. Με την υποδομή λοιπόν αυτή, ώθησε τους συνεργάτες του να ασχοληθούν με την έρευνα. Αναπτύχθηκαν τμήματα έρευνας στην Αιματολογία, Γαστρεντερολογία, Πνευμονολογία, Καρδιολογία, Ενδοκρινολογία, Νεφρολογία και Κυτταρογενετική. Θα πρέπει εδώ να αναφερ-

θεί και πάλι ότι ελάχιστα τμήματα κυτταρογενετικής υπήρχαν τότε στην Ευρώπη. Από τα τμήματα αυτά, και ιδιαίτερα από το Αιματολογικό τμήμα, εκπονήθηκαν δεκάδες ερευνητικές εργασίες, οι περισσότερες από τις οποίες δημοσιεύτηκαν σε έγκριτα ιατρικά περιοδικά του εξωτερικού.

Πέραν όμως από τους συνεργάτες της Κλινικής, παρά πολλοί ιατροί, διαφόρων ειδικοτήτων και από πολλά νοσοκομεία, είχαν την ευκαιρία και τη βοήθεια του Καθηγητή Κ. Γαρδίκας να κάνουν διατριβή επί διδακτορία στη Μονάδα Έρευνας. Ήταν αξιοθαύμαστη η υπομονή, η αγάπη και η βοήθεια που παρείχε σε οποιονδήποτε ζητούσε θέμα για διατριβή επί διδακτορία. Τα περισσότερα Σαββατοκύριακα τα αφιέρωνε στη μελέτη και τη διόρθωση των εργασιών ή διατριβών.

Η τέταρτη μεγάλη προσφορά είναι το συγγραφικό του έργο. Οι μονογραφίες, τα άρθρα ανασκοπήσεων και οι διαλέξεις είναι πάρα πολλά και είναι δύσκολο να απαριθμηθούν. Όλα τα διακρίνει η σαφήνεια, η πληρότητα και η πρωτοτυπία. Θα αναφερθώ κυρίως στα συγγράμματα, που τώρα πλέον έχουν γίνει κλασικά. Το σύγγραμμα «Αιματολογία» εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1954 και έκτοτε έχει εκδοθεί άλλες τρεις φορές, γραμμένο εξ ολοκλήρου από την αρχή. Πρόκειται για κλασικό σύγγραμμα, πάνω στο οποίο οφείλεται, κατά πολύ, η πρόοδος στην ελληνική Αιματολογία. Είναι η μοναδική ειδικότητα στην Ελλάδα που ευτύχησε να έχει πλήρες σύγγραμμα από 50ετίας. Η σημασία του ωστόσο είναι μεγαλύτερη, επειδή οι πρόοδοι στην Αιματολογία πραγματικά υπήρξαν αλματώδεις και είναι αληθινή τύχη ότι, χάρη στο βιβλίο αυτό, ουδέποτε μείναμε ουραγοί. Πράγματι, το έργο των Ελλήνων αιματολόγων είναι διαρκές και η διεθνής παρουσία τους σημαντική.

Η «Ειδική Νοσολογία» είναι εξίσου σημαντικό σύγγραμμα. Έχει εκδοθεί τρεις φορές, επίσης γραμμένο σχεδόν από την αρχή. Είναι το βιβλίο αναφοράς όλων των Ελλήνων φοιτητών της Ιατρικής. Δεν λείπει από καμιά ιατρική βιβλιοθήκη. Είναι σαφές, περιεκτικό στις δύο εκδόσεις και πιο εκτεταμένο στην άλλη. Όποιος έχει διαβάσει ξένα παρόμοια βιβλία, λυπάται πραγματικά βλέποντας ότι αυτό το βιβλίο το διαβάζουν μόνο Έλληνες ιατροί.

Το τρίτο σύγγραμμα είναι αυτό που πραγματεύεται τις «Διαταραχές ύδατος-ηλεκτρολυτών και οξεοβασικής ισορροπίας». Έχει δύο εκδόσεις. Η ανάλυση ενός δύσκολου και πολύπλοκου κεφαλαίου της Ιατρικής γίνεται με απλότητα και σαφήνεια. Αληθινά σπάνιο βιβλίο.

Το βιβλίο «Ασκήσεις διαγνωστικής στην Παθολογία και διαγνωστικές πλάνες» είναι το αποκορύφωμα της εμπειρίας του ιατρού, του διδασκάλου, του ερευνητή και του συγγραφέα. Εκεί, προβλήματα διαφορικής διαγνωστικής και ιατρικές πλάνες συζητούνται κατά τρόπο μοναδικό.

Ένα άλλο, επίσης παλαιότερο βιβλίο «Συμβουλές και οδηγίες προς επίλυση ιατρικών προβλημάτων», παρέχει ιατρικούς κανόνες μοναδικούς για την καθημερινή ιατρική πράξη.

Τέλος, αναφέρω τα δύο βιβλία, μη ιατρικού περιεχομένου, όπως «Το χρονικό ενός αγιάτρευτου γιατρού» και το «Σκίζοντας τα χαρτιά μου», στα οποία μπορεί κάποιος να θαυμάσει τη λογοτεχνική ικανότητα και τη φιλοσοφική διάθεση του συγγραφέα.

Είναι πραγματικά δύσκολο να αναφερθεί κάποιος στο έργο μιας προσωπικότητας όπως ο Καθηγητής Κ. Γαρδικας. Ίσως δεν είμαι ούτε ο πλέον κατάλληλος ούτε ο ικανότερος γι' αυτό. Πιθανότατα άλλοι, παλαιότεροι συνεργάτες του, διακεκριμένοι ιατροί να έγρα-

φαν για το έργο του καλύτερα. Όμως, καλύτερα από όλους μιλάνε η ευγνωμοσύνη των χιλιάδων ασθενών που νοσήλευσε, η αγάπη και η αφοσίωση των μαθητών του και η αναγνώριση του έργου του από όλο τον ιατρικό κόσμο της χώρας.

Εμείς που είχαμε την τύχη να είμαστε στενοί συνεργάτες του επί πολλά χρόνια, τον ευχαριστούμε που μας έμαθε να εξετάζουμε τον ασθενή, να τον αγαπάμε και να τον φροντίζουμε. Τον ευχαριστούμε επίσης που μας εμφύσησε την αγάπη για την έρευνα και μας έδωσε την ευκαιρία να την κάνουμε. Σε καμιά περίπτωση ωστόσο δεν τα κάναμε όλα αυτά τόσο καλά όσο εκείνος.

Όμως, όντας οι νεότεροι της παλαιότερης γενιάς, θεωρούμε τον εαυτό μας ως συνδετικό κρίκο ή, αν θέλετε, ως γέφυρα μεταξύ των «ιδεολόγων» ιατρών με τους σύγχρονους τεχνοκράτες ιατρούς. Είναι, συνεπώς, καθήκον μας και διαρκής μας υποχρέωση να μεταφέρουμε τα δικά του μηνύματα σε αυτούς.

Θ. Οικονομόπουλος